

ILLA DE ONS: NAUFRAXIOS NESTE ARQUIPÉLAGO

“O CASO DO CÍCLOPE E UN DOS SEUS COMANDANTES: MIGUEL BUIZA”

Por: Fernando Trigo

De novo, o coordinador desta revista, consegue cos seus artigos e cartas que esta Illa de Ons sexa estudada e posta en valor pois, dende os Organismos Oficiais e dende a propia Universidade, seguen marxinándoa sendo, como el ben di, unha Illa virxe no que respecta a investigación e estudos de tipo histórico e antropolóxico.

Cando lín o pequeno artigo que publicou sobre o Cíclope¹, intereseime polo tema e teño que dicir que, ao lado de atopar moita documentación sobre este e outros naufraxios acaecidos en Ons, atopei unha interesante historia sobre un dos comandantes deste remolcador, Miguel Buiza Fernandez-Palacios, que considerei interesante incluílo nunha pequena colaboración sobre o Cíclope nesta revista.

NAUFRAXIOS EN ONS

Moitos son os naufraxios que tiveron como protagonista o arquipélago de Ons a través do tempo pero poucos os estudados e mergullados a nivel científico. Coido que estes tristes sucesos, pola perda de vidas humanas que levaron a grande maioría deles, son parte da historia de Ons e é necesario que se cataloguen e estuden debidamente. Tamén se algunha parte do pecio pode ser trasladada a terra, sen prexudicar a este, para podela expoñer nos Centros de Interpretación de Vigo e de Visitantes de Ons, xunto coa historia do buque e o seu desgraciado accidente, sería dun grande aporte para que os visitantes e mesmo os veciños, coñezan mellor a historia desta Illa poñendo en valor o Parque Nacional.

Aínda que sei que haberá moitos máis e seguindo a aqueles estudosos do tema que os traballaron a nivel hemeroteca e mergullándoos, aquí deixo unha táboa cos naufraxios acaecidos na Illa de Ons.

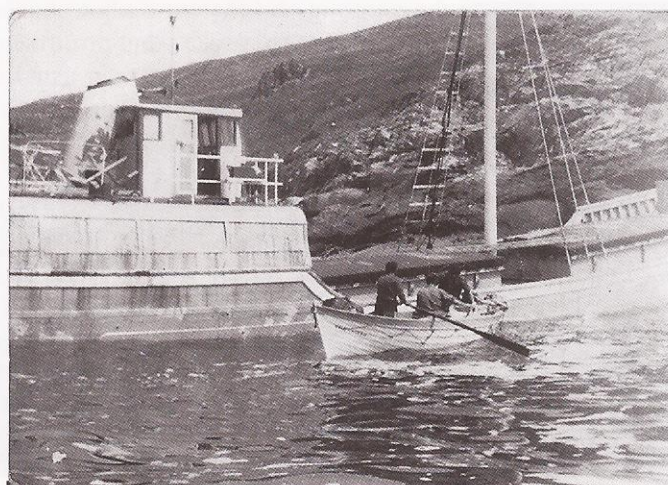
NOME	DATA	LUGAR	VÍTIMAS
<i>Brilliant</i>	04-12-1799	Ons	¿
- Raposo - Alcudia	¿-¿-1801	Cercanías de Ons	¿
<i>San Juan Bautista</i>	20-11-1893	Ons	5
<i>Pepita Sobral</i>	01-03-1928	Melide-Ons	0
<i>Constante</i>	17-10-1930	Melide-Ons	0
<i>Azaña</i>	¿-¿-1932	Ons - Salvora	19
<i>Barsac</i>	09-01-1940	Onza	17
<i>Campos</i>	17-11-1942	Onza	21
<i>María Luisa</i>	10-11-1950	Onza	16
<i>Cíclope</i>	23-10-1952	Onza	7
<i>Santiago Cerviño</i>	18-11-1959	Onza	12
<i>General Mola</i>	23-12-1959	Freitosa-Ons	0
<i>Bella Otero</i>	05-08-1967	Onza	0
<i>Nuevo Maruja Costa</i>	31-10-1972	Ons	6
<i>Cordero González</i>	30-08-1975	Melide-Ons	0
<i>Soy de Ons</i>	¿-07-1979	Laxe do Crego-Ons	0
<i>Nuevo Virgen del Carmen</i>	17-02-1998	Onza	1

REMOLCADOR DA ARMADA <CÍCLOPE>

No ano 1920 a Armada tiña unha enorme necesidade de fortalecerse. É por iso que no ano 1921 adquiriu varios remolcadores, entre eles, o Cíclope. O nome que lle puxeron foi o de: *Remolcador de altura, clase Cíclope, RA-1*. A súa eslora era de case 44 m. e estaba propulsado por unha máquina de vapor de 1.200 Cv. Levaba como armamento un canón de 57 mm. A súa primeira dotación foi de 36 homes entre oficiais e mariñeiros.

Ao longo da súa vida fixo importantes labores de remolque, entre os que destacamos en 1924 o da grúa flotante <Atlas> para poder rescatar ao acoirazado <España> varado na costa africana.

Remolcou en 1929 ata Cartagena, ao submarino construído por Isaac Peral. Cartagena, será o seu porto base a partires de 1932.

Embarrancamento do “Bella Otero” na Illa de Onza en 1967.

¹ Celestino Pardellas de Blas. “Naufraxios en Ons: O Cíclope”. Faro de Vigo. Edición Morrazo. 8 de xuño de 2013.

Durante a Guerra Civil Española mantívose baixo mando republicano sendo o seu comandante o Capitán de Fragata Miguel Buiza. (Coido interesante dedicar unhas letras a este comandante do Cíclope²).

Miguel Buiza Fernández-Palacios ingresa na Escola Naval Militar de San Fernando en Cádiz no ano 1915. Procedía dunha familia burguesa e conservadora. En 1932 foi nomeado Capitán de Fragata e comandante do remolcador Cíclope.

Aínda vindo dunha familia conservadora, foi un gran defensor da República. Co estalido da Guerra Civil segue no bando republicano xunto con Luís González Ubieta que estaba ao mando do <Ártabro>, buque explorador da Flotilla de Vigo.

Buiza apoia á Fronte Popular, actitude minoritaria nos mandos da Armada no 1936, e con certos problemas, conseguiu seguir fiel ao bando republicano. Sobre este feito escribiron: “Cando estaba amarrado ao peirao do arsenal de Cartagena, ata alí chegou un número de mariñeiros que percorrían o porto arrestando aos oficiais dos buques atracados por ser sospeitosos de conivencia cos sublevados. Ao chegar ao Cíclope, piden que baixe o comandante para detelo. A dotación en pleno, co xefe de máquinas á cabeza, fanlles fronte e néganse a que baixe do barco. Considérano unha boa persoa, republicano e leal. Buiza consegue así quedar ao fronte do seu barco ata que as autoridades da Mariña republicana lle mandan ao cruceiro <Libertad> como comandante”.

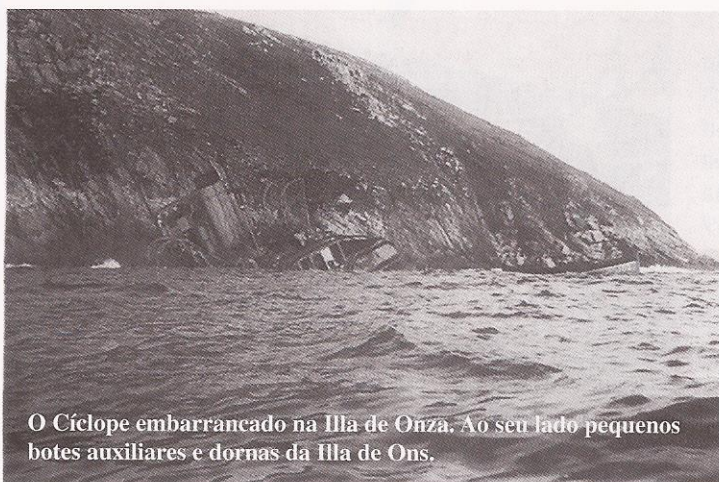
Sen embargo dende outras fontes escriben: “A min paréceme un personaxe moi interesante, pero tamén hei de dicir que ao seu redor formouse unha lenda, non sei se seriamente sustentada, onde o tachaban de indisciplinado e de dar mal exemplo respecto do que se puidese esperar dun oficial... Dicían que era moi popular e levábase ben coas dotacións. Era moi coñecido en certo barrio de Cartagena pola súa frecuente asistencia e que pagaba para que algúns dos seus homes o pasaran ben...”

Buiza quere poñer orden nunha flota que carece de oficiais xa que unha grande maioría optaron polo bando nacional ou foran asasinados. Non tivo moita sorte e, aínda que foi nomeado Almirante Xefe da flota republicana tivo un ineficaz mandato, recoñecido nas súas memorias polo propio presidente Azaña.

Foi substituído polo recentemente nomeado Almirante Luís González Ubieta. Posteriormente ocupou varias xefaturas do Estado Maior, da Xunta de Recompensas e da Sección de Persoal. En febreiro de 1939 toma de novo o mando da flota republicana. A partires de aquí propón a rendición debido á baixa moral das tripulacións. En marzo de 1939 ordena partir a toda a flota cara a Túnez onde a entrega ás autoridades militares francesas.

En maio de 1939 pediu o ingreso na Lexión Estranxeira francesa. En 1942 participou na campaña de Túnez co bando aliado. Colaborou cos xudeus e foi arrestado. En 1948 pasou a vivir en Alxeria e despois en Marsella onde morreu en 1963.

(Personaxe curioso que sería digno dun profundo estudo co fin de coñecer mellor á Armada republicana).

O Cíclope embarrancado na Illa de Ons. Ao seu lado pequenos botes auxiliares e dornas da Illa de Ons.

No ano 1938, o Cíclope foi alcanzado, no porto de Cartagena, pola aviación nacional. Replotárono en 1939 pasando de novo ao servizo no ano 1942. Ao ano seguinte pasará a formar parte da flota da Escola Naval Militar de Marín.

NAUFRAXIO DO CÍCLOPE

Na Escola Militar de Marín desenvolveu satisfactoriamente unha gran cantidade de traballos de remolque e axuda á navegación. No mes de outubro de 1952, o día 23, a Escola Naval realizou en mar aberto unha manobras de tiro. O remolcador Cíclope foi o encargado de remolcar os brancos.

Rematadas as manobras e cando viña de volta cara a Marín, á altura das Illas de Ons, falloulle a máquina,

² Victoria Fernández Díaz. “El exilio de los marineros republicanos”. Universidade de Valencia 2009 / guerracivildiaadia.blogspot.com. “Luís González Ubieta (1899-1950)” / foro.todoavante.es. “Historia Naval de España y otros países de habla española - buques 1834 a 1960. / marginadoshistoria.blogspot.com. “Miguel Buiza y Fernandez Palacios”.

concretamente houbo un descenso de presión na caldeira, quedando o barco a mercé do temporal que se levantara naqueles intreos.

Intentouse buscar todo tipo de solucións para evitar que o barco se achegara perigosamente á Illa de Onza, pero os intentos foron inútiles e o barco acabou embarrancando contra as rochas da irmá pequena de Ons. Os primeiros en acudir a axudalos foron os veciños desta Illa, grandes coñecedores da zona, que grazas ás súas manobrables embarcacións (as dornas), preparadas para traballar en duras condicións de mar, puideron achegarse ao lado do barco e facilitar a axuda que boamente podían dar co temporal reinante, participando no rescate de moitos dos 47 mariñeiros da tripulación que puideron salvarse.

Os mariñeiros contan cantidade de anécdotas sobre aquela desgraza³: **“...chegabamos coas dornas e os mariñeiros, pobriños, querían subir a bordo como fora e tiñamos que desfacernos deles por temor a que a dorna envorcara e fomos nós contra o mallón...”** **“Era moi difícil axudalos, amarrábanse con tal forza á dorna que parecían que estaban apegados a ela e non eramos capaces de subilos. As veces, cando o estabamos a conseguir, amarrábase outro e coa forza que facía e nós subindo xa a un, a piques estivemos de ir ao fondo todos...”** **“Era moi de noite e o mar tiraba moito, había mallón e achegarnos a eles era difícil. Cando os mirabamos, íamos cara a eles, berrabámoslle, pero era moito o rebumbio e cos nervios non nos escoitaban e nadaban cara a terra, co perigo de esnafrarse contra as pedras. Para nós era difícil ir por eles, o mar petaba con forza contra as rochas e podería afundirnos a nós...”** .

Anécdotas que, como di Pardellas, lle contaban os veciños que o viviran, como nenos ou adolescentes, da boca dos seus pais.

Tamén me pasou parte dunha copla que lle armaron os veciños a este naufraxio. José Reiriz, que o vivira en primeira persoa, intentou reproducir as estrofas que recordaba⁴:

COPLAS ARMADAS POLOS VECIÑOS DE ONS SOBRE O NAUFRAXIO DO CÍCLOPE

O Cíclope viña de fóra
cun branco como unha eira
e a onde foi encallar
a debaixo da figueira.

A debaixo da figueira
onde lle daba o sol
que o remolque que traía
deixouno no Canexol.

Cíclope se chamaba o barco
o comandante Don Juan
o segundo Don Modesto
e o terceiro o capitán.

Non lograron quitalo
e fixeron un galpón
para que ninguén da illa
lle vaciara os caixóns.

Houbo sete desaparecidos entre os que estaba o seu comandante, o Tenente de Navío Don Juan Prieto Clavain, os contramestres Don Andrés Somoza e Don Manuel Enríquez, un sanitario Ricardo Fernández, dous cabos e o condestable maior da Escola de Tiro Naval Don Gregorio García Bueno. Contaba a Vanguardia Española o sábado 23 de outubro de 1952 que os corpos dun dos sanitarios e do contramestre foran atopados na praia da Lanzada e trasladados en ambulancia ata a Escola Naval onde quedou instalada a capela ardente.

Aqueles días o mar púxose moi bravo e as dificultades para sacalo do lugar onde quedara encaixado eran cada vez máis complicadas, polo que decidiron despezalalo alí. Especialistas e mariñeiros da Escola Naval de Marín encargáronse de ir sacando todo o material de guerra e navegación do barco e construíron unha caseta de vixilancia enriba da praia do sur de Onza para evitar que embarcacións de Ons ou da costa próxima, se fixeran co material do barco.

BIBLIOGRAFÍA BÁSICA:

- Lino J. Pazos Pérez e Alejandro Anca Alamillo. “Naufraxios de la Armada Española”. Amare. 2006.
- Lino J. Pazos Pérez. “Naufragios en las Rías Baixas”. Tórculo. 2001.
- M. San Clodio. “Arqueoloxía subacuática no PNMT Illas Atlánticas. 2011.
- Varios autores. Revista AUNIOS. Diferentes números.

³ Moi amablemente Celestino Pardellas de Blas, pasoume unhas cantas anécdotas dos seus apuntes sobre o afundimento do Cíclope recollidas dos propios veciños de Ons.

⁴ Coplas recollidas por Celestino Pardellas de Blas da boca de José Reiriz no ano 1975.